

SƏHIYYƏ MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ İNSAN RESURSLARININ İDARƏEDİLMƏSİNDƏ MÜASİR FƏALİYYƏTİN QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Bahar İMANOVA

Xəzər Universiteti, Bakı, Azərbaycan

Giriş

Müasir dünyanın inkişafı insan kapitalına əsaslanır. Bu səbəbdən də inkişaf etmiş dövlətlərdə investisiyaların böyük bir hissəsi insan kapitalının inkişafına yönəldilmişdir və bütün bunlar isə öz növbəsində həmin ölkələrə rəqabət üstünlükləri verir, milli intellektual potensialın inkişafı üçün şərait yaranır, mənfəət artımı baş verir, müvafiq olaraq ölkə əhalisinin həyat keyfiyyəti yaxşılaşır.

Heç də təsadüfi deyildir ki, XXI əsrdə insan kapitalı və bilik istehsalın əsas amillərinə çevrilmişdir. Bu səbəbdən də istehsalın digər amilləri, məsələn texnika, texnologiya, istehsalın və əmək məhsuldarlığının artması insan biliyinə əsaslanır. Digər tərəfdən insan kapitalının inkişafına bir sıra amillər təsir göstərir. XIX əsrə qədər və XIX əsrdə insan kapitalının inkişafında əsas amil kimi təhsil və təlim göstərilirdisə, bu gün həmin amillərin sayı onlardır.

Müasir dünya səhiyyəsində insan resursların istifadəsinin mövcud vəziyyətin qiymətləndirilməsi

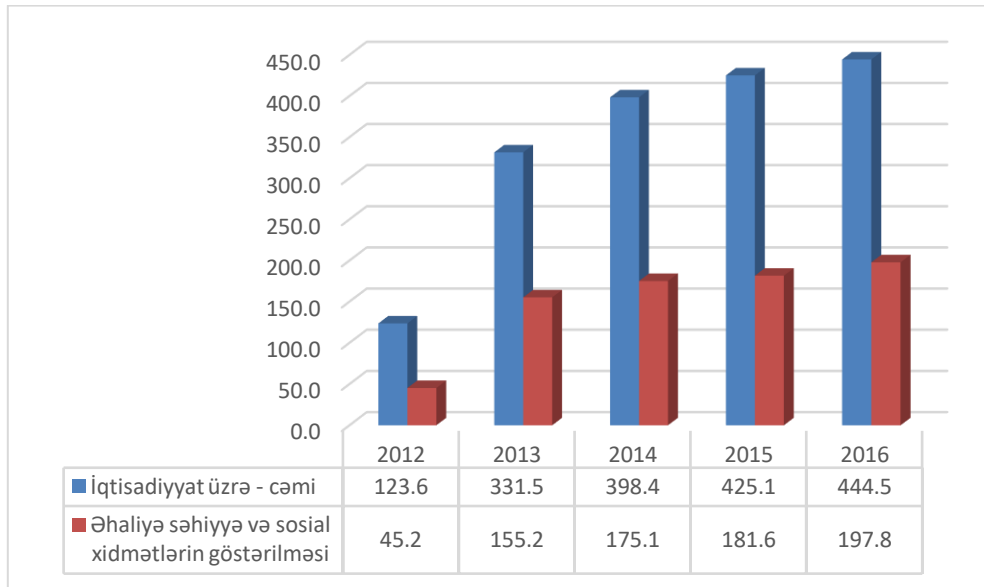
Qeyd etmək lazımdır ki, Dünya Bankı insan kapitalını təşkil edən sahələrə elm, təhsil, mədəniyyət və incəsənət, səhiyyə, informasiya təminatı sahələrini aid edir. Onların arasında səhiyyəyə aparıcı yer verilir. Bu işə onunla izah olunur ki, səhiyyə sistemi insanların fiziki və mənəvi sağlamlığının formalaşmasında mühüm yer tutur. Müxtəlif ölkələrin təmsalında aparılan araşdırmalar belə bir qənaətə gəlməyə imkan yaradır ki, insanların sağlamlığına bir sıra amillər təsir göstərir: həyat şəraiti və həyat tərzi amili insanların sağlamlığına 48-50%, ətraf mühit - 20-22%, insan genetikası- 18-20%, səhiyyə 8-14% təsir göstərir.

Heç də təsadüfi deyildir ki, BMT-nin təşəbbüsü ilə 2000-ci ilin sentyabrında 147 ölkənin nümayəndələrinin iştirak etdiyi minilliyin sammitində səhiyyə amili öz əhəmiyyətinə görə, yoxsulluğun azaldılmasına və insan inkişafına təsiri xüsusiyyətlərinə görə birincilər sırasında göstərilirdi. İnkişafın 8 məqsədindən 3-ü , məqsədli vəzifələrdən 18-dən altısı səhiyyənin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı idi. Deyilənlərlə yanaşı həmin göstəricilərin reallaşdırılmasına xidmət edən 48 indikatorun 18-i səhiyyə ilə bağlı idi.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatlarına görə (ÜST-nin yaradılması haqqında qərar 1948-ci ildə qəbul edilmişdir, təşkilat öz işinə 1948-ci ildə aprelin 7-də başlamışdır, həmin gün BMT üzv olan 26 dövlət ÜST-nin Nizamnaməsini təsdiqləyən sənədi imzaladı, hal-hazırda 194 dövlət üzvüdür, baş qərargahı Cenevrədə yerləşir). Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) məlumatlarına görə səhiyyə sisteminin maliyyələşdirilməsi aşağıdakı nisbətlərdə həyata keçirilməlidir: dövlət büdcəsi -60%, tibbi sığorta-30%; özəl xidmətlər-10% [6].

Bildirmək lazımdır ki, bir çox ölkələrdə, məsələn, Böyük Britaniya, Yunanıstan, İspaniya, Polşa və Portuqaliyada səhiyyə sistemi əsasən dövlət hesabına maliyyələşdirilir. Bolqarıstan, Danimarka, Norveç, Finlandiya, İsveç və İtaliya kimi ölkələrdə əsas maliyyələşdirmə mənbəyi kimi regional və bələdiyyə vergi daxil olmaları təşkil edir. Qeyd etmək lazımdır ki, əhalinin tibbi xidmətlər müqabilində ödənişlər strukturunda qeyri rəsmi ödənişlər kifayət qədər yüksəkdir. Bu işə səhiyyə sistemində əmək haqlarının aşağı olması ilə bağlıdır. Məsələn 2016-cı ildə səhiyyə sistemində

orta nominal əmək haqqı 197,8 manat olmuşdur (bax şəkil 1.), bu göstərici digər sahələr üzrə göstəricilərdən 2,2 dəfə aşağıdır.

Şəkil 1. Azərbaycanın səhiyyə sistemində orta aylıq əmək haqqı

Mənbə: [5].

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan respublikası Mərkəzi Bankın 3.06.2018-ci il tarixinə məzənnəsinə görə ABŞ-ın səhiyyə sistemində orta aylıq əmək haqqı 14,5 min dollar (təxminən 24.6 min man), Böyük Britaniyada 7 min avro (təxminən 13,8 min manat), İsraildə 7,5 min dollar (təxminən 12.7 min man), Niderlandda 6,3 min avro (təxminən 12.4 min man), Fransada 6 min avro (təxminən 11.8 min man), Almaniyaada 5,5 min avro (təxminən 10.8 min man), İtaliyada 5,2 min avro (təxminən 10.2 min man), Küveytdə 2,1 min ABŞ dolları (təxminən 3.5 min man) dəyərinədir [7].

Azərbaycanda səhiyyə sistemində insan resursların təşkilinin trendləri

Səhiyyə sistemini xarakterizə etməyə imkan yaradan göstəricilərlə tanış olduqda (həkimlərin sayı, tibb işçilərinin sayı, səhiyyə müəssisələrinin sayı, xəstəxana çarpayılarının sayı və s.) çox aşkar görünür ki, son on illikdə Azərbaycan Respublikasının səhiyyə sistemində müsbət dinamika müşahidə olunur. Həyata keçirilmiş islahatlar nəticəsində səhiyyə sisteminin maddi-texniki bazası əhəmiyyətli dərəcədə möhkəmlənmişdir və aparılan islahatlar

Azərbaycan Respublikasında səhiyyənin kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinə müsbət təsir göstərmişdir.

Belə ki, 2017-ci ildə Azərbaycanda 32.2 min həkim, 54.5 min orta dərəcəli tibb işçisi (feldşer, tibb bacısı, digər ixtisaslar üzrə) fəaliyyət göstərirdi. Onlardan 28,4 həkim və 50.2 orta dərəcəli tibb işçiləri Səhiyyə Nazirliyi sistemi çərçivəsində əmək fəaliyyəti ilə məşğul olurdular (bax cədvəl 1.).

Cədvəl 1. Azərbaycan Respublikasında səhiyyə sistemində əsas göstəricilər

Göstəricilər	2013	2014	2015	2016	2017
Bütün ixtisaslardan olan həkimlərin sayı, min nəfər	32,3	32,4	32,8	32,5	32,2
Əhalinin hər 10 000 nəfərinə	35,0	34,7	34,6	33,9	33,2
Orta tibb işçilərinin sayı, min nəfər	57,5	56,9	56,1	54,9	54,5
Əhalinin hər 10 000 nəfərinə	62,3	60,9	59,3	57,3	56,2
Xəstəxana müəssisələrinin sayı	539	553	566	559	569
Onlarda çarpayılarının sayı, min	43,2	44,1	46,4	44,9	45,3
Əhalinin hər 10 000 nəfərinə	46,8	47,2	49,0	46,9	46,7

Mənbə: [1].

Qeyd etmək lazımdır ki, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatlarına görə (ÜST) hər 10 min nəfərə düşən həkimlərin normativə görə sayı 28 olmalıdır. Belə bir göstərici məqbul göstərici hesab edilir. Müqayisələr aparaq: Keçmiş SSRİ-də bu göstərici 48 idi. 2017-ci ildə həmin göstərici Azərbaycanda -33,2, Rusiyada -51, Ukraynada 49 olmuşdur. Həmin ildə hər 10 min nəfərə düşən orta tibbi personalının sayı Rusiyada - 107, Ukraynada -101, Qazaxıstanda -97, Azərbaycanda -63 olmuşdur. Xəstəxana çarpayılarının sayına görə ən yüksək göstəricilər müvafiq olaraq aşağıdakı dövlətlərdə müşahidə olunmuşdur. Belarusda-113, Rusiyada -94, Ukraynada -91 [10].

Cədvəl 2. Xəstələrin klinikalarda müalicəsinin nəticələri və xəstə çarpayı fondunun istifadə edilməsi

Göstəricilər	İllər				
	2012	2013	2014	2015	2016
Klinikalara qəbul edilən xəstələrin sayı, min nəfərlərlə	557,5	550,1	614,5	610,4	615.2
Əhalinin hər min nəfərinə görə	63,9	62,3	68,8	67,4	67.0
Stasionar müalicə alan xəstələrin sayı, min nəfərlərlə	551,6	545,9	607,1	604,4	611.2
Dünyasını dəyişən xəstələr, min nəfərlərlə	4,1	3,9	4,0	4,5	4.6
Xəstəxana çarpayılarında yataraq müalicə alan xəstələrin keçirdiyi günlərin sayı	13	13	13	12	11
Orta hesabla Xəstəxana çarpayılarında yataraq müalicə alan xəstələrin keçirdiyi günlərin sayı	122	117	187	201	176

Mənbə: [1].

Xəstələrin müalicə olunması göstəricilərinin təhlili zamanı belə bir mənzərə yaranır ki, 2012-ci il ilə müqayisədə 2016-cı ildə xəstəxanaya müalicə üçün qəbul olunanların sayı 2,6 dəfə, ölənlərin sayı isə 2,2 dəfə artmışdır. Müvafiq dövr ərzində xəstələrin xəstəxana çarpayılarında keçirdikləri müddət 18-dən - 12 günə qədər azalmışdır [1]. Respublikada xəstəxana çarpayılarının orta istifadə edilməsi müddəti klinikalarda 176 gün olmuşdur. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın klinikalarında xəstəxana çarpayılarının istifadə edilməsi göstəriciləri Avropa İttifaqının göstəricilərindən 3 dəfə azadır [2].

Son illərdə (ilkin diaqnoz) xəstələnmə halları, xüsusən də 2012-ci il ilə müqayisədə 2016-cı ildə 12,2% artmışdır. Endokrin sisteminin, mədə-bağırsaq sisteminin, maddələr mübadiləsi sisteminin xəstələnməsi, immunitetin pozulması, qan xəstəlikləri və qan yaradan orqanların xəstələnməsi halları xeyli çoxalmışdır. Spirtli içkilərə, narkotik maddələrə aludəçilik xəstəlikləri, narkomaniya, taksikomaniya xəstəlikləri halları xeyli artmışdır [1].

Deyilənlərlə yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, son illərdə vərəm xəstələrinin sayı azalmışdır. 2012-ci il ilə müqayisədə 2016-cı ildə müalicə profilaktika müəssisələrində qeydiyyatda olan xəstələrin sayı 4616 nəfərdən 3793 nəfərə qədər azalmışdır. Həmin dövrdə vərəm xəstələrinin xüsusi çəkisi hər 100 min nəfərə görə 50,3-dən 39,4 qədər azalmışdır [3]. Son illərdə doğuş zamanı ana ölümləri ilə bağlı göstəricilərdə də müsbət dinamika müşahidə olunur. Əgər 2002-ci ildə hər 100 nəfərə ana ölümləri göstəricisi 37,6 –ya bərabər idisə, 2005 və 2012-ci illərdə həmin göstərici müvafiq olaraq 28,9 və 14,9 olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2012-2017-ci illərdə respublikada uşaq ölümləri halları da azalmışdır. Məsələn, 2012-ci ildə hər 1000 yeni doğulan körpəyə 16,4 ölü düşürdüsə (ölənlərin ümumi sayı 1896), 2017-ci ildə bu göstərici 12,7 olmuşdur. Lakin 2012-ci il ilə müqayisədə 2017-ci ildə 1884 uşaq ölümü halları müşahidə edilmişdir, həmin dövrdə 1000 yeni doğulan körpəyə 10,8 öləni düşür.

Bildirmək məqsədüuyğun olardı ki, respublikada mövcud səhiyyə sistemi ilə yanaşı özəl səhiyyə xidmətləri göstərən müəssisələr də yaradılmışdır. İndiki dövrdə təxmini olaraq 50 özəl tibbi müəssisə əhaliyə yüksək keyfiyyətli tibbi xidmətlər göstərirlər, həmçinin ölkədə 22 müştərək və xarici tibbi müəssisələrdə fəaliyyət göstərir. Həmin müəssisələrin 73%-i uzaq xarici ölkələrdən gələnlər tərəfindən təsis olunmuş müəssisələridir [4]. Bir mühüm məsələni də yaddan çıxarmaq lazım deyildir ki, səhiyyə sisteminin inkişafı, əhaliyə göstərilən tibbi xidmətlərin keyfiyyəti birbaşa maliyyələşdirilmədən asılıdır. Müasir şəraitdə səhiyyənin maliyyələşdirilməsi mənbələrini 3 qrupa bölmək olar: 1) büdcədən maliyyələşmə, 2) tibbi sığorta ödənişləri 3) əhalinin ödənişləri.

Eyni zamanda vurğulamalıyıq ki, səhiyyənin tam olaraq layiqli kadrlarla təmin edilməsi üçün həmin sahədə kadr siyasətinin səmərəli reallaşdırılması, eyni zamanda insan resurslarının idarə edilməsi sahəsində müvafiq tənzimləmə və uzlaşdırıcı fəaliyyətin göstərilməsi tələb olunur. Bu səbəbdən də səhiyyə sistemində son illərdə insan resurslarının idarə olunması sahəsində ciddi dəyişikliklər baş vermişdir.

Sovet dövründə səhiyyənin inkişaf etməsinə xüsusi əhəmiyyət verilirdi. Müvafiq olaraq həmin dövrdə insan resurslarının idarə edilməsi mütəxəssislərin fəal hazırlanması, tibbi müəssisələr üçün kadr bölgüsünün həyata keçirilməsi tədbirləri reallaşdırılırdı. Burada idarəetmə sərt inzibati-

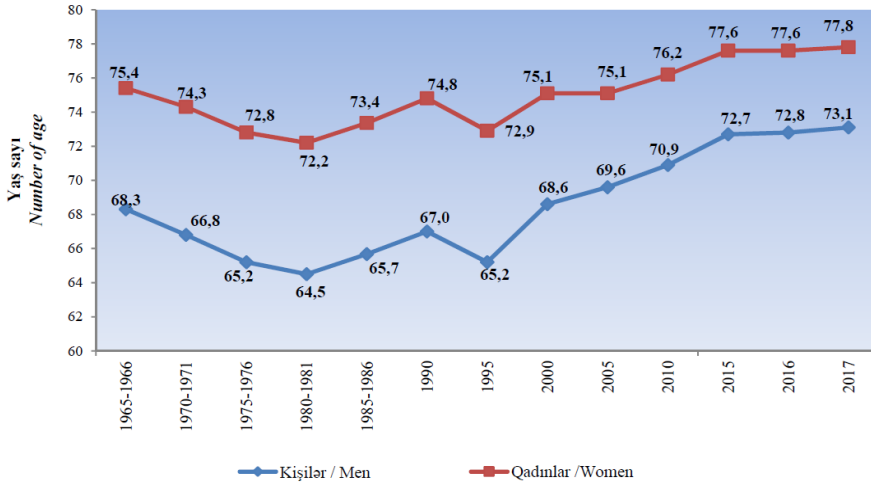
amirlik sistemi üsulları vasitəsi ilə həyata keçirilirdi. Eyni zamanda həmin tədbirlər içərisində planlaşdırma və kadr hazırlığı da xüsusi yer tuturdu.

Səhiyyə sisteminin yeni təsərrüfatçılıq mexanizmlərinin tətbiqi şəraitində (xüsusi ilə də ümummillilider cənab Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsindən sonra) səhiyyə sisteminin idarədilməsinin əsasını tibbi müəssisələrə idarəetmə və iqtisadi müstəqilliklərinin verilməsi təşkil edirdi. İnsan resurslarının idarə olunması sahəsində əsas ağırlıq müalicə-profilaktika müəssisələrinin rəhbərlərinin üzərinə düşdü. Yeni normativ aktlarda hər bir işçinin əmək haqqı fondu müəssisələrin fəaliyyətinin son nəticəsindən asılı oldu, müxtəlif təsərrüfat formalarından, korporativ və fərdi əmək fəaliyyəti növlərindən istifadə edilməsinə icazə verilirdi. Belə bir vəziyyətdə özəl tibb fəaliyyətinin yaranması imkanları daha da artdı.

Səhiyyədə yeni təsərrüfat mexanizmlərində əsas istiqamətlər qismində aşağıdakıları göstərmək olar: vəsaitlərin sahə və xidmətlər üzrə deyil, normativlərə əsasən, adambaşına düşən göstəricilərə uyğun bölgüsünün təşkili; əmək haqlarının kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin nəzərə alınması ilə ödənişi; pullu xidmətlərin göstərilməsinə icazə verilməsi, müəssisə rəhbərlərinə iqtisadi müstəqilliklərin verilməsi. Qeyd edək 1990-cı ildən köhnə icbari ştat normativləri ləğv edildi, çünki onların əsasını ştatların planlaşdırılması və əmək haqları fondlarının hesablanması təşkil edirdi. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra 90-cı illərin əvvəllərində səhiyyə iqtisadiyyatı sahəsində yüksək ixtisaslı mütəxəssislərə tələb daha da artdı.

Hal-hazırda Azərbaycanda səhiyyə sferası kifayət qədər dinamik inkişaf edir, 90-cı illərlə müqayisədə əhalinin ömrünün uzanması ilə bağlı göstəricilər deyilənləri təsdiq edir. Müqayisə üçün qeyd etmək lazımdır ki, əgər 1990-cı ildə əhalinin orta ömür müddəti qadın və kişilərdə 67 və 74.8 il idi isə, 2017-ci ildə bu göstərici 73.1 və 77.8 il olmuşdur (bax şəkil 2.).

Şəkil 2. Azərbaycan Respublikası üzrə doğulanda gözlənilən ömür uzunluğunun dinamikası (il).

Mənbə: [8,10].

Göstəricilərdən məlum olur ki, səhiyyə sferasında müsbət inkişaf təmayülləri müşahidə edilməkdədir, lakin bütün bunlara baxmayaraq hələ də səhiyyə iqtisadiyyatında istifadə edilməyən ehtiyat imkanlar mövcuddur. Məhz belə aspektdə səhiyyə sferasında insan resurslarının dövlət tərəfindən tənzimlənməsi, tənzimlənmənin həmin sahənin inkişaf etdirilməsi üçün hazırlanmış xüsusi dövlət Konsepsiyası ilə həyata keçirilməsinə ehtiyac vardır.

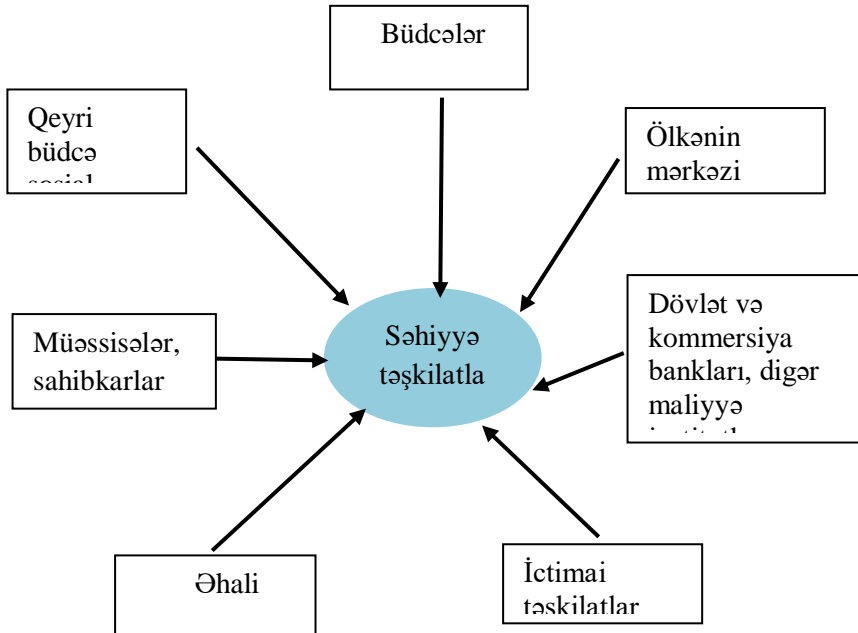
Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatlarına görə (ÜST-nin yaradılması haqqında qərar 1948-ci ildə qəbul edilmişdir, təşkilat öz işinə 1948-ci ildə aprelin 7-də başlamışdır, həmin gün BMT üzv olan 26 dövlət ÜST-nin Nizamnaməsini təsdiqləyən sənədi imzaladı, hal-hazırda 194 dövlət üzvüdür, baş qərargahı Cenevrədə yerləşir). Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) məlumatlarına görə səhiyyə sisteminin maliyyələşdirilməsi aşağıdakı nisbətlərdə həyata keçirilməlidir: dövlət büdcəsi - 60%, tibbi sığorta-30%; özəl xidmətlər-10% [6,17].

Qeyd etmək lazımdır ki, bir çox ölkələrdə, məsələn Böyük Britaniya, Yunanıstan, İspaniya, Polşa və Portuqaliyada səhiyyə sistemi əsasən dövlət hesabına maliyyələşdirilir. Bolqarıstan, Danimarka, Norveç, Finlandiya, İsveç və İtaliya kimi ölkələrdə əsas maliyyələşdirmə mənbəyi kimi regional və bələdiyyə vergi daxil olmaları təşkil edir [14].

Fransada səhiyyə sisteminin xərclərinin 76,9%-i dövlət tərəfindən ödənilir [15]. Göründüyü kimi (şəkil 3) Azərbaycanda səhiyyə sisteminin maliyyələşdirilməsinin əsas mənbəyi qismində büdcə vəsaitlərini, əhalinin ödənişlərini, könüllü tibbi sığorta ödənişləri, müəssisə və təşkilatların, xeyriyyə təşkilatlarının vəsaitləri və s hesab olunur. Lakin eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, icbari tibbi sığorta səhiyyə sisteminin maliyyələşdirilməsinin əsas mənbələri tərkibinə daxil edilməmişdir.

Şəkil 3. Respublikanın səhiyyə təsisatların maliyyələşdirilməsi mənbələri.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunub

2017-ci ildə Azərbaycanda səhiyyə sisteminin xərcləri strukturunda dövlət büdcəsinin vəsaitlərinin payı 36,2%, tibbi sığortanın payına 2,4%, tibbi xidmətlər müqabilində əhali ödənişlərinin payına vəsaitlərin 61,4%-i düşmüşdür. Dünya Bankının məlumatlarına görə Azərbaycanın səhiyyə sisteminin xərclərinin strukturunda xarici ölkələrdən gələn yardım 1,8-2%, əhalinin rəsmi və qeyri rəsmi ödənişlərinin payına 75-80%, könüllü tibbi sığorta ödənişləri 5%, büdcə vəsaitləri 20-25% olmuşdur [11]. Qeyd etmək lazımdır ki, əhalinin tibbi xidmətlər müqabilində ödənişlər strukturunda qeyri rəsmi ödənişlər kifayət qədər yüksəkdir. Bu isə səhiyyə sistemində əmək haqlarının aşağı olması ilə bağlıdır. Məsələn 2016-cı ildə səhiyyə

sistemində orta nominal əmək haqqı 197,8 manat olmuşdur (bax şəkil 1.), bu göstərici digər sahələr üzrə göstəricilərdən 2,2 dəfə aşağıdır.

Statistik məlumatlara görə 2015-ci ildə Avropa İttifaqında tibbi xidmətlərə görə adambaşına düşən xərclər 1645 dollar olmuşdur. MDB-də bu göstərici xeyli aşağıdır- Rusiyada 150 dollar, Belarusda -93 dollar olmuşdur [16]. Azərbaycanda həmin göstərici 2017-ci ildə 27 dollar olmuşdur [12]. Səhiyyənin maliyyələşdirilməsi məsələləri içərisində mühüm yer tutan məsələlərdən biri də ilkin tibbi xidmətlərə ayrılan vəsaitlərin həcmi məsələsidir. Bütün bunlara baxmayaraq büdcədən ayrılan maliyyə vəsaitlərinin mütləq həcmi son illərdə artsa da xərclərin xüsusi çəkisində büdcə xərcləri azalmışdır. Məsələn, 2013-cü ildə məsrəflərin 37%-i büdcə vəsaitləri idi isə, 2017-ci ildə bu göstərici 20,4% olmuşdur [13]. Qeyd etmək lazımdır ki, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının hesablamalarına görə normal ilkin tibbi xidmətlərin göstərilməsi üçün əhaliyə adambaşına 20-25 ABŞ dolları həcmində büdcədən vəsait ayrılmalıdır.

Azərbaycanda həmin göstərici təqribən 12 ABŞ dolları həcmindədir. İlkin tibbi xidmətlərə görə xərclərin aşağı olması ağır xəstəliklərin yaranmasına səbəb olur, əhalinin sağlamlığının tibbi qorunması zəifləyir, eyni zamanda tibbi xidmətlər üçün xərclərin azalmasına səbəb olur.

Cədvəl 3. Azərbaycanda dövlət büdcəsindən ilkin tibbi xidmətlərə ayrılan vəsaitlərin xüsusi çəkisi

İllər	2013	2014	2015	2016	2017
Səhiyyə ayrılmış dövlət vəsaitləri, milyon manat	669.2	725,5	777.6	744.8	745.3
Xəstəxanalarda müalicələr üçün ayrılmış dövlət büdcəsi vəsaitləri, milyon manat	329.7	367,1	359.0	352.7	340.9
Səhiyyə xərclərinin tərkibində xəstələrin xəstəxanada və yerlərdə müalicəsi üçün ayrılmış dövlət büdcəsi vəsaitlərinin xüsusi çəkisi, %	49,3	50,6	46,2	47,4	45,7

Mənbə: [1].

Cədvəl 3.-dən də görüldüyü kimi, 2013-2017-ci illərdə tibbi xidmətlərə və səhiyyəyə çəkilən xərclərdə artım təmayülü hiss edilir. Lakin eyni zamanda xəstəxana məsrəflərində azalma müşahidə edilir. Məsələn, 2013-cü ildə dövlət büdcəsindən xəstəxana məsrəfləri üçün 329,7 milyon manat ayrılıbmışdısa, 2017-ci ildə bu göstərici 340,9 milyon manat səviyyəsində olmuşdur. Belə bir təmayül hər şeydən öncə onunla əlaqədardır ki, respublikada özəl klinikaların sayı artmışdır, bu səbəbdən də obyektiv olaraq dövlət xəstəxanalarına çəkilən xərclər azalmışdır [13].

Nəticə

Yekunda qeyd etmək lazımdır ki, respublikanın həkim personalının strukturunda həmin dövrdə xüsusi çəkisi yüksək olan kateqoriyalar aşağıdakılar olmuşdur: orta hesabla 33%-i terapevtlər, pediatrlar -15%, stomatoloqlar 14%, cərrahlar 11%. Həkim kateqoriyasının belə bir bölgüsü ondan xəbər verir ki, səhiyyə sferasında əmək bazarında daha çox tələb görən həmin həkim kateqoriyaları üzrə mütəxəssislərdir. Lakin səhiyyə sferasında insan resurslarının əmək potensialından səmərəli istifadə edilməsi üçün, zənnimizcə, xüsusi mübadilə proqramları hazırlanmalı, həkimlər üçün treninqlər təşkil olunmalıdır. Bütün bunlar isə Dövlət Proqramı çərçivəsində tibbi personalın ixtisas hazırlığı səviyyəsinin yüksəldilməsi, onların müasir müalicə texnologiyaları və üsullarına yiyələnməsi, respublika şəraitində çətin müalicə olunan xəstəliklərə qarşı mübarizə vasitə və üsullarının tibbi personal tərəfindən mənimsənilməsinin təşkil edilməsi istiqamətində olmalıdır. Hər il Azərbaycan Respublikasından xarici ölkələrə minlərlə xəstə müalicə almaq üçün gedir. Eyni zamanda xarici ölkələrdən aparıcı mütəxəssislər özəl klinikalar tərəfindən respublikaya dəvət edilirlər və onlar respublikada, diaqnostika, müalicə, profilaktiki tədbirlər kompaniyaları təşkil edirlər. Bu isə, öz növbəsində, respublikada həkim kontingentində dəyişikliklərə səbəb olur.

Ədəbiyyat:

- Ельсиновская С. О. *Проблемы управления человеческими ресурсами и исследование факторов привлечения и удержания персонала в организациях здравоохранения.* Проблемы современной экономики, N 2 (38), 2011.
- Каратаев М.М., Жумабаев А.Б. *Кадровая политика в здравоохранении - от традиционного правления кадрами к управлению человеческими ресурсами.* «Наука и новые технологии», №1, 2012, с.116-119.
- Грязнов А.Н., Дырин С.П., Рогов М.Г. *Особенности управления персоналом в учреждениях здравоохранения.* Казанский медицинский журнал. №1, т.81, 2006, с.70-72.
- Шаповалов Ю. В., Мамаева В. Ю. *Особенности управления персоналом в сфере здравоохранения.* «Вестник Омского университета. Серия Экономика», №3, 2005, с.35-42.
- Az. Respublikası Statistika Komitəsinin rəsmi saytı - [https:// www. stat. gov.az/source/healthcare/](https://www.stat.gov.az/source/healthcare/)
- Avropa Birliyinin rəsmi statistika portalı - https://ec.europa.eu/health/state/summary/statistics_en
- Az. Respublikası Statistika Komitəsi rəsmi saytı - https://www.stat.gov.az/source/healthcare/az/001_2_9.xls
- Az. Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Rəsmi Saytı - <http://www.sehiyye.gov.az/hesabatlar/>
- Az. Respublikası Statistika Komitəsi rəsmi saytı https://www.stat.gov.az/source/labour/az/004_2-3.xls
- Beynəlxalq Səhiyyə Təşkilatının rəsmi saytı - <http://www.who.int>
- Beynəlxalq Əmək Təşkilatının rəsmi saytı - <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm>
- Az. Respublikası Statistika Komitəsinin rəsmi saytı <https://www.stat.gov.az/source/demography/>
- Beynəlxalq Əmək Təşkilatının rəsmi saytı - <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>
- Beynəlxalq Səhiyyə Təşkilatının rəsmi saytı - <http://apps.who.int/gho/data/node.country.country-AZE>
- <http://www.worldbank.org/en/country/azerbaijan>
- <http://ec.europa.eu/eurostat>
- http://www.sehiyye.gov.az/sehiyyede_ozel_sektor.html

SUMMARY

Assessment of modern activity of healthcare institutions for management of human resources

Bahar İmanova
Khazar University, Baku, Azerbaijan

Management is a purposeful concrete organization of the economic relations, the process providing coordination of separate elements and parts of a system. Management represents a certain way of concrete impact on this or that object for the purpose of achievement of in advance defined property of this object. Besides, management can also be presented how the mechanism putting into practice personal, collective and public interests on the basis of objective laws. One of the main tasks of management – human resources. Management of human resources acts as an important factor of use of capacity of society. From this point of view, this management is the main form of the organization of work and concentration of human resources.

In article current trends of use of human resources in a national and world health care system are analyzed. The author studies a number of the factors influencing effective use of human resources: development of the human capital in health care, the level of compensation, dynamics of growth of medical institutions, the volume of investment in health care, etc. Special attention is here too paid to a research of the economic mechanisms which are positively influencing use of human resources in branch of health care. At the same time, in article the comparative analysis of national and foreign experience in the sphere of use of human resources is carried out. The author provides the generalized conclusions on the studied subject in the conclusion of article.

Keywords: Health care, medical institutions, management, human resources, personnel policy, medical services, salary.

РЕЗЮМЕ

Оценка современной деятельности учреждений здравоохранения по управлению человеческими ресурсами

Бахар Иманова
Университет «Хазар», Баку, Азербайджан

Управление — это целенаправленная конкретная организация экономических отношений, процесс обеспечивающий координацию отдельных элементов и частей системы. Управление представляет собой определенный способ конкретного воздействия на тот или иной объект с целью достижения заранее определенного свойства данного объекта. Кроме того, управление можно также представить, как механизм, проводящий в жизнь личные, коллективные и общественные интересы на основе объективных законов. Одна из главных задач управления – человеческие ресурсы. Управление человеческими ресурсами выступает важным фактором использования потенциала общества. С этой точки зрения, данное управление является главной формой организации труда и концентрации трудовых ресурсов.

В статье, в соответствии с поставленной темой исследования анализируются современные тенденции использования человеческих ресурсов в национальной и мировой системе здравоохранения. Автор изучает целый ряд факторов, влияющих на эффективное использование человеческих ресурсов: развитие человеческого капитала в здравоохранении, уровень оплаты труда, динамика роста медицинских учреждений, объем инвестиций в здравоохранении и т.д. Здесь также уделяется особое внимание исследованию хозяйственных механизмов, положительно воздействующих на использование человеческих ресурсов в отрасли здравоохранения. Вместе с тем, в статье проводится сравнительный анализ национального и зарубежного опыта в сфере использования человеческих ресурсов. В заключении статьи автор приводит свои обобщенные выводы по исследуемой теме.

Ключевые слова: Здравоохранение, медицинские учреждения, управление, человеческие ресурсы, кадровая политика, медицинские услуги, оплата труда.